

تحلیل محتوای کتب مطالعات اجتماعی سوم و چهارم دبستان براساس انواع هوش های چندگانه گاردنر

تینا ناصری

دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

tina.naseri@mail.um.ac.ir

پریسا شریعت قرقی

دانش آموخته دانشگاه فرهنگیان مشهد، مشهد، ایران.

Pariisa.shariat@gmail.com

الهام سادات موسوی

دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه تهران، تهران، ایران.

Es.mousavi@ut.ac.ir

1

چکیده:

هوش، یکی از توانایی های ذهنی است. در گذشته، هوش انسانی ماهیتی ساده و تک عاملی داشت اما امروزه، گاردنر هوش را توانایی خلق محصول مؤثر یا خدمت با ارزش در یک فرهنگ تعریف و هشت مقوله هوشی را ارائه می کند. پژوهش حاضر با هدف ارزیابی میزان استفاده از انواع هوش های چندگانه گاردنر در کتاب های مطالعات اجتماعی سوم و چهارم دبستان انجام شده است. روش مورد استفاده در این پژوهش، تحلیل محتوا با استفاده از جدول دو بُعدی ثبت داده ها براساس هشت مقوله ی هوشی است. جامعه ی آماری، کلیه کتب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ و نمونه ی آن، کتاب های مطالعات اجتماعی سوم و چهارم دبستان و واحد ثبت، متن درس و فعالیت ها می باشد. نتایج به دست آمده نشان داد که مطالعات سوم نسبت به چهارم، توجه بیشتری به انواع هوش های چندگانه گاردنر داشته است. کمترین میزان فراوانی در هر دو کتاب سوم و چهارم مربوط به هوش موسیقیایی، بیشترین میزان توجه به انواع هوش در مطالعات اجتماعی سوم مربوط به هوش میان فردی و در مطالعات اجتماعی چهارم مربوط به هوش منطقی-ریاضی بود. همچنین میزان استفاده از انواع مولفه های هوش در قالب های متن درس و فعالیت ها یکسان نمی باشد.

واژگان کلیدی: تحلیل محتوا، هوش های چندگانه گاردنر، مطالعات اجتماعی، دوره ابتدایی.

مقدمه

سازمان های آموزشی برای رسیدن به موفقیت، باید با سیر تحولات و تغییرات فرهنگی، علمی، اجتماعی و... هماهنگ شوند، تغییرات آینده را پیش بینی کنند و این تغییرات را برای ایجاد تحولات مطلوب، هدایت کنند. یکی از برنامه ریزی های

اساسی برای پیشرفت جوامع، برنامه ریزی درسی است که اجزای اصلی آن شامل هدف، محتوا، روش و ارزشیابی می شود. محتوا، همان موضوعات درسی است که منجر به نیل به اهداف آموزشی می شود. کتاب های درسی یکی از مهم ترین منابع یادگیری در نظام آموزشی هستند که معلمان و دانش آموزان زیادی از آن ها بهره می گیرند (منتظر غیب و قربانی، ۱۳۹۷). به علت اهمیت بحث تفاوت های فردی، آموزش و پرورش به دنبال رشد همه جانبه دانش آموزان است. بهترین راهبرد برای رویارویی با این تفاوت ها، طراحی و برنامه ریزی آموزشی براساس این تفاوت ها است (خسروی، مصلح و زمانی، ۱۳۹۴).

یکی از دغدغه های اصلی اکثر مربیان و عصب شناسان، آگاهی از ماهیت و چگونگی یادگیری مغز و طراحی آموزشی متناسب با آن است که منجر به بهبود یادگیری و آموزش خواهد شد. باور اصلی طرفداران الگوی طراحی آموزشی سازگار با ماهیت مغز، این است که زمانی یادگیری به بهترین صورت رخ می دهد که تجارب یادگیری دانش آموزان منطبق با توانمندی ها، نیازها و علایقشان طراحی شده باشد. یادگیری فرآیندی است که در مغز صورت می گیرد؛ هوش، یکی از توانایی های ذهنی است. در گذشته، هوش انسانی ماهیتی ساده و تک عاملی داشت (منتظر غیب و قربانی، ۱۳۹۷).

اما امروزه، گاردنر هوش را توانایی خلق محصول مؤثر یا خدمت با ارزش در یک فرهنگ تعریف می کند و تلقی سنتی از هوش را به چالش می کشد (قربانی و غلامی، ۱۳۹۸). او معتقد است که هوش مظاهر و انواع مختلفی دارد و همه انسان ها از پتانسیل ذهنی متفاوتی برخوردارند. گاردنر بر استفاده از کل مغز در آموزش تاکید کرده است. زمانی می توان نظریه چندگانه آموزش گاردنر را استفاده کرد که برنامه درسی به شکلی آماده شود که مفاهیم هوش های چندگانه، همه ی بخش های مغز (نیمکره های راست و چپ) و هماهنگی بین آن دو را فعال کند (منتظر غیب و قربانی، ۱۳۹۷).

مطالعات و پژوهش های اولیه گاردنر نشان داده است که ذهن انسان از هفت مقوله هوشی (کلامی-زبانی، ریاضی-منطقی، موسیقایی، دیداری-فضایی، بدنی-جنبشی، میان فردی و درون فردی) تشکیل می شود و در یکی از آثارش به معرفی هوش طبیعت گرایانه و هوش هستی گرایانه نیز پرداخته است. او این هوش ها را از نظر میزان اهمیت، یکسان در نظر گرفته و حتی سلسله مراتب خاصی را در بین این عوامل مطرح نمی کند. با شناسایی این هوش ها می توان سبک های یادگیری دانش آموزان را مشخص کرد و می توان بازدهی آموزش را در مقاطع مختلف افزایش داد (سلطانی و دیگران، ۱۳۹۷).

هدف این تحقیق، ارزیابی میزان استفاده از انواع هوش های چندگانه در کتاب های مطالعات اجتماعی سوم و چهارم دبستان است. با توجه به این هدف، پژوهش حاضر درصدد پاسخگویی به سوالات زیر است:

۱. در محتوای کتب مطالعات اجتماعی سوم و چهارم دبستان، انواع هوش های چندگانه گاردنر به چه میزان مورد توجه قرار گرفته اند؟

۲. انواع هوش های چندگانه گاردنر تا چه اندازه در واحدهای ثبت هر پایه از کتاب مطالعات اجتماعی (سوم و چهارم) مورد توجه قرار گرفته اند؟

بیان مسئله و ضرورت تحقیق

طی سالیان متمادی تعریف رایج درباره ی هوش آن بود که هوش اصولاً ماهیتی ساده، یکپارچه و تک ساحتی دارد که می توان آن را از طریق کاربرد آزمون های هوشی مختلف اندازه گیری کرد و نتیجه یا نمره آن را در قالب هوش بهر ارائه کرد. آزمون های هوش سنتی بیشتر توانایی کلامی، روابط میان مفاهیم کلامی و تفکر ریاضی را اندازه می گیرند و مهارت هایی مانند تجزیه و تحلیل اطلاعات جدید، حل مسائل نوین، خلاقیت و تفکر انتقادی را نمی سنجد (سلطانی و دیگران، ۱۳۹۷). براساس این دیدگاه سنتی، تنها دانش آموزانی می توانستند پیشرفت کنند که از هوش منطقی-ریاضی و کلامی-زبانی بالایی برخوردار بودند و دانش آموزان دارای استعداد متفاوت، کم هوش محسوب می شدند. اما با در نظر گرفتن نظریه گاردنر، می توان فرض نمود که

دانش آموزان ناموفق در هوش منطقی-ریاضی و کلامی-زبانی در سطح پایینی در رابطه با این هوش ها قرار دارند ولی این امکان وجود دارد که آنان از لحاظ سایر مولفه های هوش در سطح بالایی قرار داشته باشند (منتظر غیب و قربانی، ۱۳۹۷). نظریه گاردنر با مردود شمردن دیدگاه سنتی و رایج در زمینه ی هوش، بر تغییر رویکرد و نوع نگاه برنامه ریزان و کارورزان آموزشی نسبت به مقوله هوش تأکید می کند (سلطانی و دیگران، ۱۳۹۷). به عقیده گاردنر همه انسان ها از انواع مختلف هوش بهره مند هستند و یادگیری از طریق هوش های چندگانه لذت بخش تر، شادی بیشتر، یادگیری بهتر و رضایت مندی بالاتری خواهد داشت (قربانی و غلامی، ۱۳۹۸). آموزش مبتنی بر هوش چندگانه سبب بروز نوآوری و خلاقیت در دانش آموزان و پایداری یادگیری و توانایی ترکیب آموخته ها خواهد شد (منتظر غیب و قربانی، ۱۳۹۷). هر مدرسه ای که از این نظریه استفاده کند، می تواند فهم و دانش عمیقی را بر پایه اصول و قوانین در دانش آموزان خود پرورش دهد (سلطانی و دیگران، ۱۳۹۷).

یکی از مهم ترین راهکارهای اجرای هوش های چندگانه در دنیای واقعی، گنجاندن آن ها در محتوای کتاب های درسی است. محتوا یک ویژگی خاص دارد و آن این که به طور مستقیم با روح دانش آموز ارتباط دارد (سلطانی و دیگران، ۱۳۹۷). از اهمیت های کتاب درسی می توان به انجام فعالیت های آموزشی بر محور کتاب درسی اشاره کرد؛ چرا که کتاب، تنها ابزار آموزشی مورد استفاده معلمان و برنامه ریزان درسی است و یادگیری، فعالیت ها و ارزشیابی دانش آموزان نیز بر همین اساس صورت می گیرد (شیروانی شیرینی و آزادی، ۱۳۹۹). اهمیت کتاب های درسی در نظام های آموزشی متمرکز مانند ایران، که تقریباً تمام عوامل آموزشی براساس محتوای آن تعیین و اجرا می شود، بیش از سایر انواع نظام های آموزشی است و به خاطر همین اهمیت بیش از اندازه است که صرف وقت در ارزشیابی و تحلیل کتاب های درسی می تواند راهگشای حل بسیاری از مشکلات جاری آموزش باشد (خسروی، مصلح و زمانی، ۱۳۹۴). کتاب های درسی برای همه دانش آموزان تدوین می شوند. دانش آموزان دارای هوش های متفاوتی می باشند که باعث بوجود آمدن تفاوت های فردی می شود؛ از جمله روش های مناسب در تهیه و تدوین کتب درسی که به اصل توجه به تفاوت های فردی می پردازد، روش های مبتنی بر هوش های چندگانه می باشد (قربانی و غلامی، ۱۳۹۸). به کمک تحلیل محتوا می توان نقاط قوت و ضعف یک محتوای آموزشی را مشخص نمود. محتوای درسی مناسب، چالش های فکری در دانش آموزان ایجاد می کند و یک محتوای آموزشی نامناسب، خسارت جبران ناپذیری در سیستم آموزشی وارد خواهد کرد (شیروانی شیرینی و آزادی، ۱۳۹۹). بنابراین، به منظور تعیین میزان کارآمدی محتوای کتاب های درسی برای دانش آموزان، باید محتوا و مطالب کتاب های درسی، مورد تحلیل و ارزشیابی قرار گیرد (خسروی، مصلح و زمانی، ۱۳۹۴).

دوره ابتدایی یکی از مهم ترین دوره های تحصیلی به شمار می رود که یکی از مرتبط ترین کتب درسی با مبحث اجتماعی شدن، کتاب مطالعات اجتماعی است که دانش آموزان مقاطع ابتدایی در سال های سوم تا ششم آن ها را می خوانند. از طرف دیگر، آموزش اثر بخش مفاهیم، ارزش ها و مهارت های زندگی در مطالعات اجتماعی به دانش آموزان، نقش تعیین کننده ای در برقراری ارتباط مثبت و سازنده با دیگران و مشارکت پذیری آنان در فعالیت های جمعی برای رو به رو شدن با تغییرات و تحولات محیط اجتماعی در سطح محلی و جهانی دارد (میرزایی، ۱۳۹۸). لذا تحلیل محتوای این کتاب حائز اهمیت است.

پیشینه نظری

در سال ۱۹۸۳ هوارد گاردنر، اساس و پایه روان شناسی تربیتی را با انتشار کتاب «چهارچوب های ذهن» تکان داد. او معتقد بود دیدگاه های سنتی هوش بر ابعادی از توانایی ها و استعداد های انسان مانند هوش منطقی-ریاضی و کلامی-زبانی تأکید دارد و آن ها را مورد ارزیابی و سنجش قرار می دهد و از سایر جنبه های هوش غافل است. به عقیده گاردنر انسان دارای چند هوش

¹ Howard Gardner

² Frames of Mind

متمایز از هم است، نه یک هوش خاص. هر پیشرفت چشمگیر فرد مستلزم ترکیبی از این چند هوش است (زارعی، زینلی پور و بهروزی، ۱۳۹۵). این هوش ها عبارتند از:

هوش منطقی-ریاضی، شامل توانایی کشف الگوها، استدلال قیاسی و تفکر منطقی است. هوش زبانی-کلامی، شامل حساسیت نسبت به زبان گفتاری و نوشتاری و توانایی در کاربرد کلمات و زبان است. هوش دیداری و فضایی، شامل توانایی حل کردن مسئله از طریق دستکاری و ایجاد تصاویر ذهنی و اندیشیدن از راه تجسم دیداری است. هوش موسیقایی، شامل توانایی در تشخیص آهنگ ها و تصنیف آهنگ های موزون و لذت بردن از موسیقی است. هوش بدنی-جنبشی، شامل توانایی کنترل حرکات بدنی، کار کردن ماهرانه با اشیاء، استفاده از تمام یا قسمتی از اعضای بدن برای حل کردن مسائل و تعامل با فضای پیرامون خود است. هوش بین فردی، یعنی استعداد درک مقاصد انگیزه و احساسات دیگران و مهارت در ایجاد روابط با آنان. هوش درون فردی، شامل استعداد شخص برای خویشتن شناسی، درک احساسات، ترس ها و انگیزه های خود است. هوش طبیعت گرایی سبب می شود که شخص بتواند از دید خود طبیعت را بشناسد، آن ها را طبقه بندی کند، کنجکاوی خود را درباره ی پدیده های طبیعی با مشاهده طبیعت و آزمایش ارضا کند و به درک روابط پدیده های طبیعی دست یابد (تجری و بیانی، ۱۳۹۸). برنامه ی درسی مطالعات اجتماعی به دلیل ماهیت بین رشته ای آن، برای پرورش هوش های چندگانه قابلیت خوبی دارد و می توان از طریق آن، کودکان را در طیف گسترده ای از فعالیت های یادگیری درگیر کرد. مقوله های هوش طبیعت گرا و هوش فضایی-مکانی با درس جغرافیا ارتباط و همپوشی نزدیکی دارد. مقوله ی هوش میان فردی با دروس علوم اجتماعی و آموزش های شهروندی رابطه ی خوبی برقرار می کند (فلاحیان و دیگران، ۱۳۹۱).

پیشینه تجربی

کورن هابر^۳ (۲۰۰۳) طی مطالعه ای در مورد مدارسی که نظریه هوش های گاردنر را به عنوان ملاکی برای آموزش و هدایت استعدادهای مختلف قرار داده بودند، به این نتیجه رسید که ۸۰ درصد این مدارس موفقیت های قابل توجهی در زمینه شکوفاسازی استعدادهای کودکان به دست آورده اند (تجری و بیانی، ۱۳۹۸).

بزرگمهری بوذرجمهری و همکاران (۱۳۹۷) با توجه به یافته های پژوهش خود، آموزش هوش افزایشی مبتنی بر نظریه گاردنر را به عنوان یک روش موثر بر ارتقاء هوش هیجانی و افزایش خلاقیت برای دانش آموزان پیشنهاد دادند.

لیما باتلهو^۴ (۲۰۰۳) در پژوهشی برای شناسایی هوش های غالب در کتاب های درسی، شش کتاب را بررسی کرد. نتیجه حاصل نشان داد که هوش های کلامی، درون فردی، بین فردی و فضایی، هوش های غالب در تمرین های این کتاب ها بوده اند. همچنین هوش کلامی-زبانی و هوش درون فردی در ۱۰۰ درصد تمرین ها وجود داشته و هوش فضایی در ۹۰ درصد و هوش بین فردی در ۷۶ درصد تمرین ها وجود داشته است.

پالمبرگ^۵ (۲۰۰۲) در پژوهشی برای شناسایی هوش های غالب در کتاب درسی «Bricks1» فنلاند، نشان داد که هوش های کلامی، درون فردی و بین فردی، هوش های غالب در تمرین های این کتاب بوده اند (سلطانی و دیگران، ۱۳۹۷).

محمدزاده سپهری (۱۳۹۹) با تحلیل محتوای کتاب فارسی پایه اول ابتدایی بر اساس هوش های چندگانه گاردنر، نتیجه گرفت که در کتاب فارسی پایه اول به هوش زبانی - کلامی، بیشترین توجه و به هوش منطقی - ریاضی، کمترین توجه شده است.

³ Korn Haber

⁴ Lima Batelho

⁵ Palmberg

نتایج به دست آمده تحقیق خسروی، مصلح و زمانی (۱۳۹۴) با عنوان تحلیل محتوای کتاب کار و فناوری پایه ششم ابتدایی براساس هوش های چندگانه گاردنر و میزان فعال بودن، نشان می دهد که محتوای کتاب کار و فناوری ششم ابتدایی، بیشتر به هوش دیداری و کمتر به هوش موسیقایی می پردازد.

نتایج به دست آمده از مقاله سلطانی و همکاران (۱۳۹۷) با عنوان «تحلیل محتوای کتاب های درسی هدیه های آسمان دوره ابتدایی براساس مولفه های هوش های چندگانه: روش آنتروپی شانون» نشان می دهد در تنظیم محتوای این کتاب ها در دوره ابتدایی، توازن رعایت نشده است.

نتایج حاصل از تحلیل محتوای کتب فارسی دوره ابتدایی براساس مولفه های هوش چندگانه که توسط سلطانی و همکاران (۱۳۹۷) صورت گرفت، نشان می دهد که هر یک از مولفه های هوش های چندگانه در کتاب های درسی فارسی به صورت متوازن مورد توجه قرار نگرفته و کتاب های درسی فارسی به یک نسبت، مولفه های هوش های چندگانه را پوشش نداده اند. نتایج پژوهش حسنی، فیاض و ملکی (۱۳۹۴) نشان داد با افزایش حجم محتوای کتاب درسی بخوانیم در دوره ابتدایی (به جز پایه ششم)، میزان توجه محتوا به عوامل درون فردی هوش هیجانی افزایش یافته است.

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر به صورت تحلیل محتوا از نوع توصیفی است. تحلیل محتوا از روش های عمده مشاهده اسنادی است که به وسیله آن می توان متون، اسناد و مدارک و در واقع هر نوع سند ثبت و مطالب ضبط شده ای را خواه مربوط به گذشته و خواه مربوط به زمان حال، مورد ارزیابی و تحلیلی منظم تر، دقیق تر و از همه مهم تر با درجات بالاتری از پایایی قرار داد (قائدی و گلشنی، ۱۳۹۵). همانطور که در جدول شماره ۱ آمده است، جامعه آماری این پژوهش، تمام کتاب های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ می باشد که در مجموع شامل ۴ کتاب، ۵۱۲ صفحه و ۸۹ درس می شود. با توجه به جدول شماره ۲، نمونه آماری شامل ۲ عنوان کتاب درسی مطالعات اجتماعی سوم و چهارم دبستان در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۳، با ۲۲۴ صفحه، ۴۵ درس می شود. نوبت چاپ کتاب مطالعات اجتماعی سوم و چهارم دبستان، به ترتیب، دوازدهم و دهم است. کتاب مطالعات اجتماعی سوم دبستان (چاپ دوازدهم) شامل ۱۰۴ صفحه و ۲۳ درس و مطالعات اجتماعی چهارم دبستان (چاپ دهم) شامل ۱۲۰ صفحه و ۲۲ درس می باشد.

جدول شماره ۱ - توصیف جامعه آماری

عنوان کتاب	سال انتشار	پایه	تعداد صفحات	تعداد دروس
مطالعات اجتماعی	۱۴۰۲	سوم دبستان	۱۰۴	۲۳
		چهارم دبستان	۱۲۰	۲۲
		پنجم دبستان	۱۳۶	۲۱
		ششم دبستان	۱۵۲	۲۳
مجموع			۵۱۲	۸۹

جدول شماره ۲ - توصیف نمونه آماری

عنوان کتاب	سال انتشار	پایه	نوبت چاپ	تعداد صفحات	تعداد دروس
مطالعات اجتماعی	۱۴۰۲	سوم دبستان	دوازدهم	۱۰۴	۲۳
		چهارم دبستان	دهم	۱۲۰	۲۲
مجموع				۲۲۴	۴۵

روش جمع آوری اطلاعات، جدول مقوله بندی شامل مولفه های زبانی-کلامی، منطقی-ریاضی، فضایی، موسیقایی، بدنی-جنبشی، درون فردی، میان فردی و طبیعت گرایانه است. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات، شمارش و واحد ثبت این پژوهش، متن درس و فعالیت های کتب درسی است.

برای بررسی پایایی کار، از شیوه بازآزمایی یا توافق استفاده کردیم. سه درس از هریک از پایه های سوم و چهارم مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی توسط دو کدگذار، مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت. عدد حاصل از مجموع مشترکات بین دو کدگذار (M)، عدد ۲۲ و عدد حاصل از مجموع کدها توسط دو کدگذار (N₁, N₂)، عدد ۵۱ می باشد. طبق فرمول توافق، ضریب توافق ۰/۸۶ است که نشان می دهد یافته های دو کدگذار به هم نزدیک بوده و درصد خطای کمی در این تحلیل وجود دارد.

یافته های پژوهش

۱) مطالعات اجتماعی سوم دبستان

۱-۱) متن اصلی درس

با توجه به شکل شماره ۱، در متن درس مطالعات اجتماعی سوم دبستان، بیشترین فراوانی مربوط به هوش میان فردی با ۹۲ مورد (۲۹/۶ درصد) می شود و بعد از آن، هوش های طبیعت گرایانه با ۵۹ مورد فراوانی (۱۹ درصد) و فضایی با ۵۴ مورد فراوانی (۱۷/۴ درصد) به ترتیب در رتبه های بعدی قرار دارند. کمترین فراوانی مربوط به هوش موسیقایی با تنها ۱ مورد (۰/۳ درصد) در متن درس مطالعات اجتماعی سوم دبستان می شود.

طبق جدول شماره ۳، بیشترین فراوانی هر یک از هوش های زبانی-کلامی با ۲۶/۳ درصد در فصل ۵، منطقی-ریاضی با ۲۱ درصد در فصل ۴، فضایی با ۶۲/۹ درصد در فصل ۷، موسیقایی با ۱۰۰ درصد در فصل ۵، بدنی-جنبشی با ۳۴/۷ درصد در فصل ۴، درون فردی با ۲۵ درصد در هر یک از فصول ۱ و ۴، میان فردی با ۲۸/۲ درصد در فصل ۲ و طبیعت گرایانه با ۶۴/۴ درصد در فصل ۴ می باشد. کمترین فراوانی هوش های زبانی-کلامی در فصول ۳ و ۴ (هر کدام با ۵/۲ درصد)، منطقی-ریاضی در فصول ۳ و ۶ (هر کدام با ۵/۲ درصد) و میان فردی در فصل ۴ (با ۴/۳ درصد) می باشد. هوش های فضایی در فصل ۱، موسیقایی در فصول ۱، ۲، ۳، ۴، ۶ و ۷، بدنی-جنبشی در فصل ۳، درون فردی در فصول ۷ و طبیعت گرایانه در فصل ۲، هیچ مورد فراوانی نداشتند.

به طور کلی، متن درس فصل ۴ با ۲۱/۲ درصد، بیشترین و متن درس فصل های ۳ با هر کدام ۶/۴ درصد، کمترین فراوانی را از لحاظ انواع هوش های چندگانه گاردنر، در بین متن درس تمامی فصول مطالعات اجتماعی سوم دبستان دارند. در بین متن درس فصل ۱، ۲، ۳ و ۶، هوش میان فردی، در متن درس فصل ۴، هوش طبیعت گرایانه، در متن درس فصل ۵، هوش میان فردی و در متن درس فصل ۷، هوش فضایی دارای بیشترین فراوانی هستند.

فصل ۵ تنها فصلی بود که انواع هوش های چندگانه گاردنر در متن درس های آن مشاهده می شد. اما در فصل ۱، برای هوش های فضایی و موسیقایی، در فصل ۲ برای هوش های موسیقایی و طبیعت گرایانه، در فصل ۳ برای هوش های موسیقایی، بدنی-جنبشی، در فصل ۴ و ۶ برای هوش موسیقایی و در فصل ۷ برای هوش های موسیقایی و درون فردی، هیچ گونه فراوانی یافت نشد.

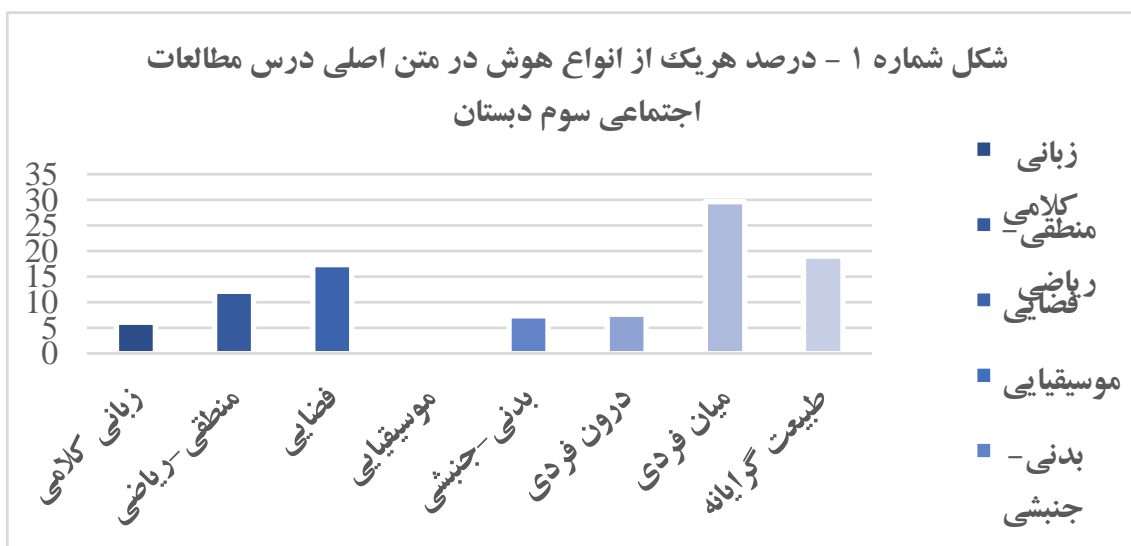
جدول شماره ۳ - میزان توجه متن درس کتاب مطالعات اجتماعی سوم دبستان به انواع هوش های چندگانه گاردنر

انواع هوش	شماره فصل	فصل ۱	فصل ۲	فصل ۳	فصل ۴	فصل ۵	فصل ۶	فصل ۷	مجموع
زبانی-کلامی	فراوانی	۲	۳	۱	۱	۴	۵	۳	۱۹
	درصد	۱۰/۵	۱۵/۷	۵/۲	۵/۲	۲۱	۲۶/۳	۱۵/۷	۱۰۰

۳۸	۶	۲	۷	۸	۲	۶	۷	فراوانی	منطقی-ریاضی
۱۰۰	۱۵/۷	۵/۲	۱۸/۴	۲۱	۵/۲	۱۵/۷	۱۸/۴	درصد	
۵۴	۳۴	۴	۱۲	۱	۲	۱	--	فراوانی	فضایی
۱۰۰	۶۲/۹	۷/۴	۲۲/۲	۱/۸	۳/۷	۱/۸	۰	درصد	
۱	--	--	۱	--	--	--	--	فراوانی	موسیقیایی
۱۰۰	۰	۰	۱۰۰	۰	۰	۰	۰	درصد	
۲۳	۳	۲	۶	۸	--	۲	۲	فراوانی	بدنی-جنبشی
۱۰۰	۱۳	۸/۶	۲۶	۳۴/۷	۰	۸/۶	۸/۶	درصد	
۲۴	--	۲	۴	۶	۱	۵	۶	فراوانی	درون فردی
۱۰۰	۰	۸/۳	۱۶/۶	۲۵	۴/۱	۲۰/۸	۲۵	درصد	
۹۲	۹	۱۲	۱۳	۴	۱۰	۲۶	۱۸	فراوانی	میان فردی
۱۰۰	۹/۷	۱۳	۱۴/۱	۴/۳	۱۰/۸	۲۸/۲	۱۹/۵	درصد	
۵۹	۳	۱	۱۰	۳۸	۴	--	۳	فراوانی	طبیعت گرایانه
۱۰۰	۵	۱/۶	۱۶/۹	۶۴/۴	۶/۷	۰	۵	درصد	
۳۱۰	۵۸	۲۸	۵۷	۶۶	۲۰	۴۳	۳۸	فراوانی	مجموع
۱۰۰	۱۸/۷	۹	۱۸/۳	۲۱/۲	۶/۴	۱۳/۸	۱۲/۲	درصد	

7

۱-۲) فعالیت‌ها

تحلیل محتوای فعالیت‌های کتاب مطالعات اجتماعی سوم دبستان نشان می‌دهد که هوش میان فردی با ۶۲ مورد (۳۰/۸ درصد) دارای بیشترین فراوانی است و بعد از آن به ترتیب، هوش‌های فضایی با ۳۶ مورد (۱۷/۹ درصد)، زبانی-کلامی با ۳۱ مورد (۱۵/۴ درصد) و منطقی-ریاضی با ۳۰ مورد (۱۴/۹ درصد) بیشترین فراوانی را دارند. با توجه به شکل شماره ۲، هوش موسیقیایی با ۱ مورد (۰/۴ درصد) کمترین فراوانی را در بین انواع هوش در فعالیت‌های مطالعات اجتماعی سوم دبستان دارد. در بررسی هر یک از انواع هوش با توجه به فصل‌های کتاب، هوش زبانی-کلامی در فصل ۲ با ۳۵/۴ درصد، هوش منطقی-ریاضی در فصل ۲ با ۳۰ درصد، هوش فضایی در فصل ۵ با ۴۴/۴ درصد، هوش موسیقیایی در فصل ۵ با ۱۰۰ درصد، هوش بدنی-جنبشی در فصل ۷ با ۴۶/۱ درصد، هوش درون فردی در فصل ۱ با ۴۰ درصد، هوش میان فردی در فصل ۲ با ۳۰/۶ درصد

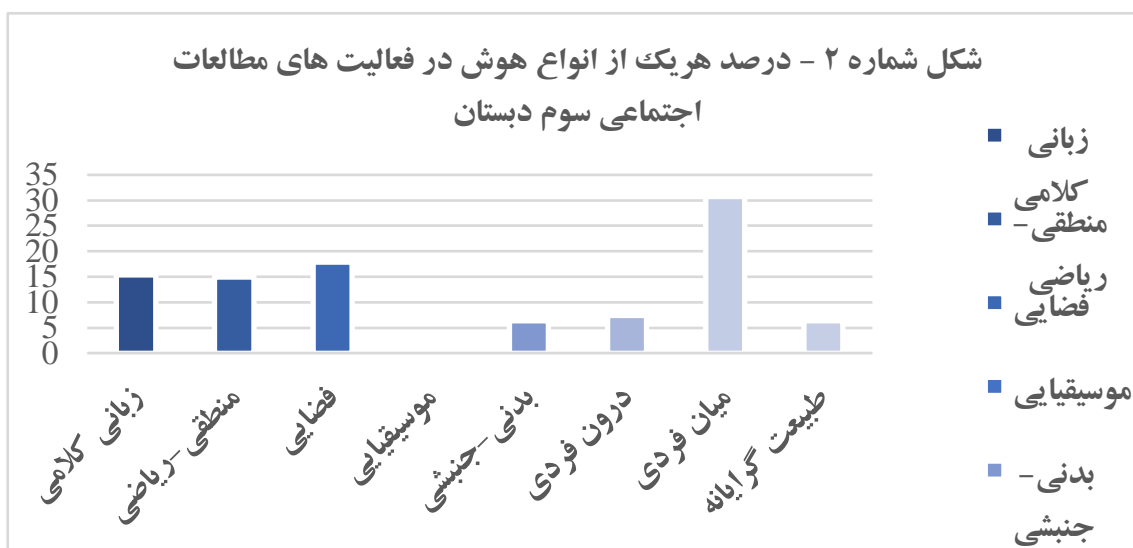
و هوش طبیعت گرایانه در فصل ۴ با ۶۹/۲ درصد، بیشترین فراوانی را دارند. کمترین فراوانی هوش های زبانی-کلامی در فصل ۳ با ۳/۲ درصد، منطقی-ریاضی در فصل ۵ و ۶ با ۳/۳ درصد در هر یک و میان فردی در فصل ۵ با ۶/۴ درصد، می باشد. برای هوش های فضایی در فصول ۳ و ۴، موسیقایی در فصول ۱، ۲، ۳، ۴، ۶ و ۷، بدنی-جنبشی در فصل ۶، درون فردی در فصل های ۳ و ۷ و طبیعت گرایانه در فصول ۱، ۳ و ۵، هیچ مورد فراوانی مشاهده نشد.

طبق جدول شماره ۴، بیشترین فراوانی انواع هوش های چندگانه گاردنر در فعالیت های کتاب مطالعات سوم دبستان، مربوط به فصل ۲ با ۲۳/۸ درصد و کمترین آن مربوط به فصل ۳ کتاب با ۴/۴ درصد می شود. در فعالیت فصل های ۱، ۲، ۳، ۷، بیشترین فراوانی مربوط به هوش میان فردی، در فعالیت های فصل ۴، بیشترین فراوانی مربوط به هوش میان فردی و طبیعت گرایانه و در فصل های ۵ و ۶، مربوط به هوش فضایی می شود.

در فصل ۱ برای هوش های موسیقایی و طبیعت گرایانه، در فصل ۲ برای هوش موسیقایی، در فصل ۳ برای هوش های فضایی، موسیقایی، درون فردی و طبیعت گرایانه، در فصل ۴ برای هوش های فضایی و موسیقایی، در فصل ۵ برای هوش طبیعت گرایانه، در فصل ۶ برای هوش های موسیقایی، بدنی-جنبشی و در فصل ۷ برای هوش های موسیقایی و درون فردی، هیچ مورد فراوانی یافت نشد.

جدول شماره ۴ - میزان توجه فعالیت های کتاب مطالعات اجتماعی سوم دبستان به انواع هوش های چندگانه گاردنر

انواع هوش	شماره فصل	فصل ۱	فصل ۲	فصل ۳	فصل ۴	فصل ۵	فصل ۶	فصل ۷	مجموع
زبانی-کلامی	فراوانی	۲	۱۱	۱	۶	۵	۳	۳	۳۱
	درصد	۶/۴	۳۵/۴	۳/۲	۱۹/۳	۱۶/۱	۹/۶	۹/۶	۱۰۰
منطقی-ریاضی	فراوانی	۶	۹	۲	۷	۱	۱	۴	۳۰
	درصد	۲۰	۳۰	۶/۶	۲۳/۳	۳/۳	۳/۳	۱۳/۳	۱۰۰
فضایی	فراوانی	۲	۲	—	—	۱۶	۹	۷	۳۶
	درصد	۵/۵	۵/۵	۰	۰	۴۴/۴	۲۵	۱۹/۴	۱۰۰
موسیقایی	فراوانی	—	—	—	—	۱	—	—	۱
	درصد	۰	۰	۰	۰	۱۰۰	۰	۰	۱۰۰
بدنی-جنبشی	فراوانی	۲	۲	۱	۱	۱	—	۶	۱۳
	درصد	۱۵/۳	۱۵/۳	۷/۶	۷/۶	۷/۶	۰	۴۶/۱	۱۰۰
درون فردی	فراوانی	۶	۳	—	۲	۲	۲	—	۱۵
	درصد	۴۰	۲۰	۰	۱۳/۳	۱۳/۳	۱۳/۳	۰	۱۰۰
میان فردی	فراوانی	۷	۱۹	۵	۹	۴	۸	۱۰	۶۲
	درصد	۱۱/۲	۳۰/۶	۸	۱۴/۵	۶/۴	۱۲/۹	۱۶/۱	۱۰۰
طبیعت گرایانه	فراوانی	—	۲	—	۹	—	۱	۱	۱۳
	درصد	۰	۱۵/۳	۰	۶۹/۲	۰	۷/۶	۷/۶	۱۰۰
مجموع	فراوانی	۲۵	۴۸	۹	۳۴	۳۰	۲۴	۳۱	۲۰۱
	درصد	۱۲/۴	۲۳/۸	۴/۴	۱۶/۹	۱۴/۹	۱۱/۹	۱۵/۴	۱۰۰

۲) مطالعات اجتماعی چهارم دبستان

۲-۱) متن اصلی درس

طبق شکل شماره ۳، در متن درس مطالعات اجتماعی چهارم دبستان، بیشترین فراوانی مربوط به هوش منطقی-ریاضی با ۳۹ مورد (۳۴/۵ درصد) می شود و بعد از آن، هوش های میان فردی با ۲۵ مورد فراوانی (۲۲/۱ درصد) و طبیعت گرایانه با ۲۰ مورد فراوانی (۱۷/۶ درصد) به ترتیب در رتبه های دوم و سوم قرار دارند. کمترین فراوانی مربوط به هوش موسیقیایی با صفر مورد و بدنی-جنبشی با تنها ۱ مورد (۰/۸ درصد)، می باشد.

با توجه به جدول شماره ۵، بیشترین فراوانی هر یک از هوش های زبانی-کلامی ۵۵/۵ درصد در فصل ۴، منطقی-ریاضی با ۵۸/۹ درصد در فصل ۵، فضایی با ۵۴/۵ درصد در فصل ۱، بدنی-جنبشی با ۱۰۰ درصد در فصل ۲، درون فردی با ۵۰ درصد در فصل ۶، میان فردی با ۵۲ درصد در فصل ۱ و طبیعت گرایانه با ۸۰ درصد در فصل ۵ می باشد.

هوش های زبانی-کلامی در فصل ۳، ۵ و ۶، منطقی-ریاضی در فصل ۲، فضایی در فصل ۳، ۴ و ۶، موسیقیایی در فصل ۱ تا ۶، بدنی-جنبشی در فصل ۱، ۳، ۴، ۵ و ۶، درون فردی در فصل ۲ و ۵، میان فردی در فصل ۲، ۴ و ۵، طبیعت گرایانه در فصل ۴ و ۶ هیچ مورد فراوانی نداشتند.

به طور کلی، متن درس فصل ۵ با ۳۶/۲ درصد، بیشترین و متن درس فصل ۳ با ۴/۴ درصد، کمترین فراوانی را از لحاظ انواع هوش های چندگانه گاردنر، در بین متن درس تمامی فصول مطالعات اجتماعی چهارم دبستان دارند.

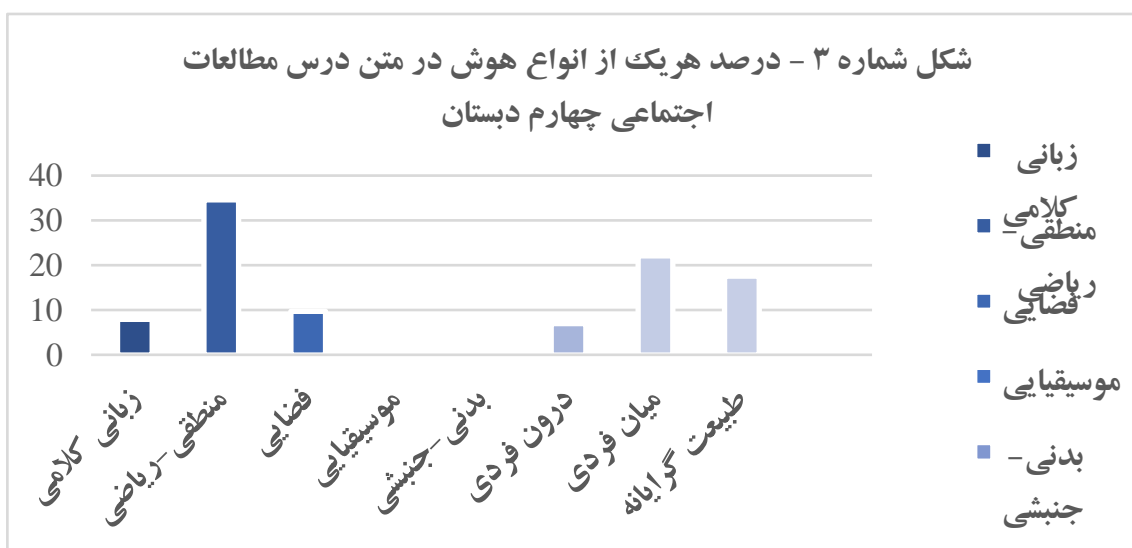
در متن درس هیچ فصلی همه ی انواع هوش های چندگانه گاردنر مشاهده نشد. در فصل ۱، برای هوش های موسیقیایی و بدنی-جنبشی، در فصل ۲ برای هوش های منطقی-ریاضی، موسیقیایی، درون فردی و میان فردی، در فصل ۳ برای هوش های زبانی-کلامی، فضایی، موسیقیایی و بدنی-جنبشی، در فصل ۴ برای هوش های فضایی، موسیقیایی، بدنی-جنبشی، میان فردی و طبیعت گرایانه، در فصل ۵ برای هوش های زبانی-کلامی، موسیقیایی، بدنی-جنبشی، درون فردی و میان فردی و در فصل ۶ برای هوش های زبانی-کلامی، فضایی، موسیقیایی، بدنی-جنبشی و طبیعت گرایانه، هیچ مورد فراوانی یافت نشد.

جدول شماره ۵ - میزان توجه متن درس کتاب مطالعات اجتماعی چهارم دبستان به انواع هوش های چندگانه گاردنر

انواع هوش	شماره فصل	فصل ۱	فصل ۲	فصل ۳	فصل ۴	فصل ۵	فصل ۶	مجموع
زبانی-کلامی	فراوانی	۳	۱	—	۵	—	—	۹
	درصد	۳۳/۳	۱۱/۱	۰	۵۵/۵	۰	۰	۱۰۰
منطقی-ریاضی	فراوانی	۵	—	۱	۶	۲۳	۴	۳۹
	درصد	۱۲/۸	۰	۲/۵	۱۵/۳	۵۸/۹	۱۰/۲	۱۰۰
فضایی	فراوانی	۶	۳	—	—	۲	—	۱۱
	درصد	۵۴/۵	۲۷/۲	۰	۰	۱۸/۱	۰	۱۰۰
موسیقیایی	فراوانی	—	—	—	—	—	—	۰
	درصد	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱۰۰
بدنی-جنبشی	فراوانی	—	۱	—	—	—	—	۱
	درصد	۰	۱۰۰	۰	۰	۰	۰	۱۰۰
درون فردی	فراوانی	۱	—	۱	۲	—	۴	۸
	درصد	۱۲/۵	۰	۱۲/۵	۲۵	۰	۵۰	۱۰۰
میان فردی	فراوانی	۱۳	—	۲	—	—	۱۰	۲۵
	درصد	۵۲	۰	۸	۰	۰	۴۰	۱۰۰
طبیعت گرایانه	فراوانی	۲	۱	۱	—	۱۶	—	۲۰
	درصد	۱۰	۵	۵	۰	۸۰	۰	۱۰۰
مجموع	فراوانی	۳۰	۶	۵	۱۳	۴۱	۱۸	۱۱۳
	درصد	۲۶/۵	۵/۳	۴/۴	۱۱/۵	۳۶/۲	۱۵/۹	۱۰۰

10

۲-۲) فعالیت ها

تحلیل محتوای فعالیت های کتاب مطالعات اجتماعی چهارم دبستان نشان می دهد که هوش منطقی-ریاضی با ۳۹ مورد (۳۰ درصد) دارای بیشترین فراوانی است و بعد از آن به ترتیب، هوش های فضایی با ۲۹ مورد (۲۸/۱ درصد)، زبانی-کلامی با ۲۸ مورد (۲۷/۱ درصد) بیشترین فراوانی را دارند. با توجه به شکل شماره ۴، کمترین فراوانی را در بین انواع هوش در فعالیت های مطالعات چهارم دبستان، هوش موسیقیایی با ۰ مورد فراوانی، دارد.

طبق جدول شماره ۶، در فعالیتهای مطالعات چهارم دبستان بیشترین فراوانی هوش زبانی-کلامی در فصل ۶ با ۳۵/۷ درصد، هوش منطقی-ریاضی در فصل ۳ با ۲۵/۸ درصد، هوش فضایی در فصل ۲ با ۴۴/۸ درصد، هوش بدنی-جنبشی در فصل ۵ با ۵۰ درصد، هوش درون فردی در فصل ۵ با ۱۰۰ درصد، هوش میان فردی در فصل ۱ با ۸۰ درصد، هوش طبیعت گرایانه با ۱۰۰ درصد در فصل ۵ می باشد.

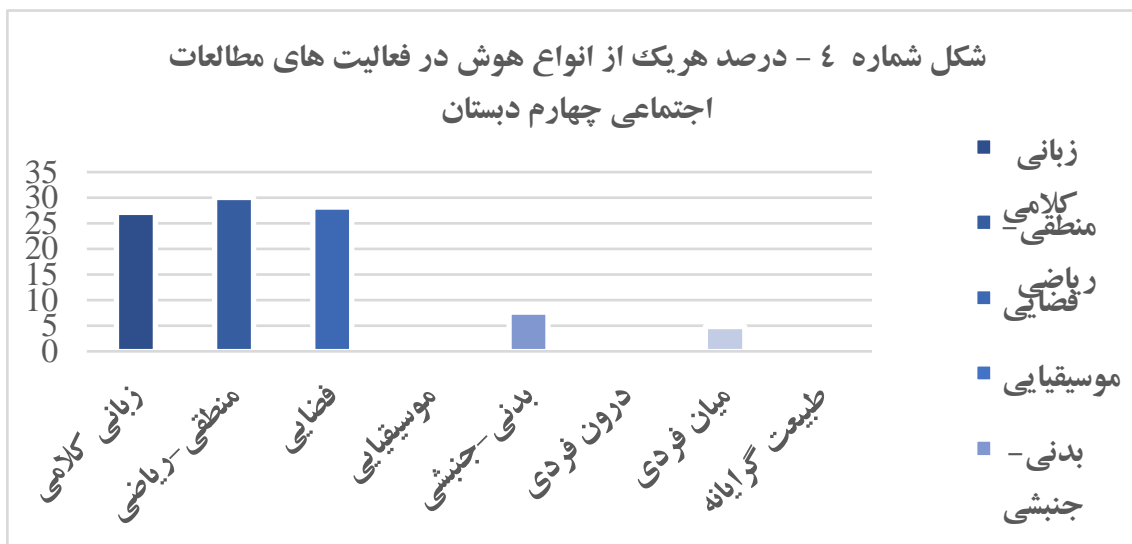
کمترین فراوانی هوش های زبانی-کلامی در فصل ۲ با ۳/۵ درصد، منطقی-ریاضی در فصل ۶ با ۳/۲ درصد می باشد. برای هوش های فضایی در فصل ۶، موسیقایی در فصول ۱ تا ۶، بدنی-جنبشی در فصل ۲، درون فردی در فصل های ۱، ۲، ۳، ۴ و ۶، میان فردی در فصول ۳ تا ۶ و طبیعت گرایانه در ۱، ۲، ۳، ۴ و ۶، هیچ مورد فراوانی مشاهده نشد.

بیشترین فراوانی انواع هوش های چندگانه گاردنر در فعالیتهای کتاب مطالعات چهارم دبستان، مربوط به فصل ۱ با ۲۳/۳ درصد و کمترین آن مربوط به فصل ۴ کتاب با ۷/۷ درصد می شود. در فعالیتهای فصل ۱، ۳، ۴ و ۵، بیشترین فراوانی مربوط به هوش منطقی-ریاضی، در فصل ۲، مربوط به هوش فضایی، در فصل ۶ مربوط به هوش زبانی-کلامی می شود.

در فصل ۱ برای هوش های موسیقایی، درون فردی و طبیعت گرایانه، در فصل ۲ برای هوش موسیقایی، بدنی-جنبشی، درون فردی و طبیعت گرایانه، در فصل ۳ برای هوش های موسیقایی، درون فردی، میان فردی و طبیعت گرایانه، در فصل ۴ برای هوش های موسیقایی، درون فردی، میان فردی و طبیعت گرایانه، در فصل ۵ برای هوش های موسیقایی و میان فردی و در فصل ۶ برای هوش های فضایی، موسیقایی، درون فردی، میان فردی و طبیعت گرایانه هیچ مورد فراوانی یافت نشد.

جدول شماره ۶ - میزان توجه فعالیتهای کتاب مطالعات اجتماعی چهارم دبستان به انواع هوش های چندگانه گاردنر

انواع هوش	شماره فصل	فصل ۱	فصل ۲	فصل ۳	فصل ۴	فصل ۵	فصل ۶	مجموع
زبانی-کلامی	فراوانی	۶	۱	۶	۲	۳	۱۰	۲۸
	درصد	۲۱/۴	۳/۵	۲۱/۴	۷/۱	۱۰/۷	۳۵/۷	۱۰۰
منطقی-ریاضی	فراوانی	۷	۴	۸	۴	۷	۱	۳۱
	درصد	۲۲/۵	۱۲/۹	۲۵/۸	۱۲/۹	۲۲/۵	۳/۲	۱۰۰
فضایی	فراوانی	۶	۱۳	۳	۱	۶	--	۲۹
	درصد	۲۰/۶	۴۴/۸	۱۰/۳	۳/۴	۲۰/۶	۰	۱۰۰
موسیقایی	فراوانی	--	--	--	--	--	--	۰
	درصد	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱۰۰
بدنی-جنبشی	فراوانی	۱	--	۱	۱	۴	۱	۸
	درصد	۱۲/۵	۰	۱۲/۵	۱۲/۵	۵۰	۱۲/۵	۱۰۰
درون فردی	فراوانی	--	--	--	--	۱	--	۱
	درصد	۰	۰	۰	۰	۱۰۰	۰	۱۰۰
میان فردی	فراوانی	۴	۱	--	--	--	--	۵
	درصد	۸۰	۲۰	۰	۰	۰	۰	۱۰۰
طبیعت گرایانه	فراوانی	--	--	--	--	۱	--	۱
	درصد	۰	۰	۰	۰	۱۰۰	۰	۱۰۰
مجموع	فراوانی	۲۴	۱۹	۱۸	۸	۲۲	۱۲	۱۰۳
	درصد	۲۳/۳	۱۸/۴	۱۷/۴	۷/۷	۲۱/۳	۱۱/۶	۱۰۰

12

بحث و نتیجه گیری:

یافته های این مطالعه در پاسخ به سوال اول که معطوف به میزان توجه کتاب مطالعات سوم و چهارم به انواع هوش های چندگانه گاردنر می باشد، حاکی از آن است که متن اصلی درس مطالعات سوم با ۳۱۰ مورد و مطالعات چهارم دبستان با ۱۱۳ مورد، نسبت به فعالیت های مطالعات سوم با ۲۰۱ مورد و مطالعات چهارم با ۱۰۳ مورد، توجه بیشتری به انواع هوش های چندگانه گاردنر داشته است. در مقایسه بین کتاب مطالعات سوم با چهارم دبستان، روشن شد مطالعات سوم نسبت به چهارم، بیشتر به انواع هوش های چندگانه گاردنر پرداخته است. یافته های بدست آمده برای سوال پژوهشی اول، با یافته های تحقیق حسنی، فیاض و ملکی (۱۳۹۴) مغایرت دارد زیرا در این پژوهش، پژوهشگر دریافت که با افزایش حجم محتوای کتاب درسی در دوره ابتدایی میزان توجه محتوا به هوش درون فردی افزایش یافته است در صورتی که در پژوهش حاضر، با افزایش حجم محتوای کتاب درسی، توجه به انواع هوش های چندگانه گاردنر از جمله هوش درون فردی کاهش یافته است.

در مقایسه ی میان واحد ثبت متن اصلی و فعالیت های کتاب مطالعات اجتماعی چهارم، در متن اصلی درس هوش های موسیقیایی با ۰ مورد و بدنی-جنبشی با ۱ مورد و در فعالیت های این کتاب، هوش موسیقیایی با ۰ مورد، و هوش های درون فردی و طبیعت گرایانه با هر کدام ۱ مورد، کمترین فراوانی را داشتند. در مقایسه ی میان واحد ثبت متن اصلی و فعالیت های کتاب مطالعات اجتماعی سوم، هوش میان فردی در متن اصلی درس با ۹۲ مورد و در فعالیت های این کتاب با ۶۲ مورد بیشترین فراوانی را دارد. محمدزاده سپهری (۱۳۹۹) با تحلیل محتوای کتاب فارسی پایه اول ابتدایی بر اساس هوش های چندگانه گاردنر، نتیجه گرفت که در کتاب فارسی پایه اول به هوش زبانی - کلامی، بیشترین توجه و به هوش منطقی - ریاضی، کمترین توجه شده است که یافته های این پژوهش با یافته های تحقیق حاضر مغایرت دارد زیرا هوش منطقی-ریاضی جزو متداول ترین انواع هوش در کتاب مطالعات اجتماعی سوم و چهارم بوده است و به هوش زبانی-کلامی کمترین میزان توجه شده است. یافته های پژوهش حاضر با یافته های پژوهش لیما باتلهو (۲۰۰۳) و پالمبرگ (۲۰۰۲) مبنی بر غالب بودن هوش بین فردی در تمارین کتب درسی، همسو می باشد زیرا هوش میان فردی، هوش غالب فعالیت های کتاب مطالعات اجتماعی سوم بود.

یافته های مربوط به سوال پژوهشی دوم که هریک از هوش های چندگانه گاردنر در واحدهای ثبت هر پایه مورد بررسی قرار داد، بیانگر آن بود که کمترین فراوانی انواع هوش در متن اصلی درس مربوط به هوش موسیقیایی با ۱ مورد و زبانی-کلامی

با ۱۹ مورد و کمترین آن در فعالیت های این کتاب مربوط به موسیقیایی با ۱ مورد و بدنی-جنبشی و طبیعت گرایانه با هر کدام ۱۳ مورد می شود. بنابراین یافته های پژوهش حاضر با یافته های تحقیق خسروی، مصلح و زمانی (۱۳۹۴) مبنی بر اینکه محتوای کتاب کار و فناوری ششم ابتدایی، کمتر به هوش موسیقیایی می پردازد، همخوانی دارد.

به طور کلی، در مطالعات اجتماعی سوم و چهارم دبستان مشاهده شد هوش موسیقیایی کمترین میزان توجه را داشته است. بیشترین میزان توجه به انواع هوش در مطالعات اجتماعی سوم مربوط به هوش میان فردی و در مطالعات اجتماعی چهارم مربوط به هوش منطقی-ریاضی می شود. بنابراین این نتیجه که به انواع هوش های چندگانه گاردنر در کتب درسی به صورت متوازن توجه نشده است، با نتایج به دست آمده از مقاله سلطانی و همکاران (۱۳۹۷) با عنوان «تحلیل محتوای کتاب های درسی هدیه های آسمان دوره ابتدایی براساس مولفه های هوش های چندگانه: روش آنتروپی شانون» و «تحلیل محتوای کتاب های درسی فارسی دوره ابتدایی براساس مولفه های هوش های چندگانه: روش آنتروپی شانون» کاملاً همسو می باشد زیرا این پژوهش ها نشان می دهد در تنظیم محتوای این کتاب ها در دوره ابتدایی، توازن رعایت نشده است.

در بخش پیشنهادات موارد زیر توصیه می گردد:

توجه متوازن به انواع هوش های چندگانه گاردنر در کتب درسی.

۱. توجه بیشتر به هوش های موسیقیایی، بدنی-جنبشی، زبانی-کلامی، طبیعت گرایانه و درون فردی در کتب درسی.

۲. پیشنهاد می گردد در فعالیت های کتب درسی توجه بیشتری به انواع هوش های چندگانه گاردنر شود.

۳. انواع هوش های چندگانه گاردنر به گونه ای جذاب در کتب درسی آورده شوند تا فرصت پرورش انواع هوش ها در کودکان فراهم شود.

۴. تحلیل محتوای سایر کتاب های درسی دوره ابتدایی براساس توجه به انواع هوش های چندگانه گاردنر.

منابع:

بزرگمهری بوذرجمهری، خاطره و حافظی، فریبا و عسگری، پرویز و مکوندی، بهنام و پاشا، رضا، اثر بخشی آموزش هوش افزایشی مبتنی بر نظریه هوش های چندگانه گاردنر بر هوش هیجانی و خلاقیت دانش آموزان دختر پایه پنجم و ششم شهر اصفهان، دانش و پژوهش در روان شناسی کاربردی، دوره نوزدهم، شماره سوم ۱۳۹۷، ۶۱-۵۰.

تجری، طیب و بیانی، مرضیه، طراحی الگوی برنامه درسی آموزش علوم تجربی دوره ابتدایی بر اساس نظریه هوش چندگانه گاردنر، پژوهش در آموزش علوم ابتدایی، دوره اول، شماره اول، ۱۳۹۸، ۵۰-۳۹.

حسینی، حسین و فیاض، ایراندخت و ملکی، حسن، تحلیل محتوای مولفه های درون فردی هوش هیجانی در کتب درسی بخوانیم دوره ابتدایی با تاکید بر دیدگاه بار - آن، پژوهش های آموزشی و یادگیری، دوره بیست و دوم، شماره ششم، ۱۳۹۴، ۶۶-۲۵.

خسروی، مهوش و مصلح، هادی و زمانی، بی بی عشرت، تحلیل محتوای کتاب کار و فناوری پایه ششم ابتدایی براساس هوش های چندگانه گاردنر و میزان فعال بودن، فصلنامه آموزش پژوهی، دوره اول، شماره سوم، ۱۳۹۴، ۵۶-۳۶.

زارعی، اقبال و زینلی پور، حسین و بهروزی، ابودر، بررسی تحول نظریه گاردنر از هوش به ذهن: پنج ذهن برای آینده، پژوهش نامه مبانی تعلیم و تربیت (مطالعات تربیتی و روان شناسی مشهد)، دوره هفتم، شماره اول، (پیاپی ۱۳)، ۱۳۹۵، ۱۲۶-۱۴۱.

سلطانی، اکبر و ادیب، یوسف و محمودی، فیروز و واحدی، شهرام، تحلیل محتوای کتاب های درسی فارسی دوره ابتدایی براساس مولفه های هوش های چندگانه: روش آنتروپی شانون، نشریه علمی-پژوهشی آموزش و ارزشیابی، دوره یازدهم، شماره چهل و سوم، ۱۳۹۷، ۱۵۷-۱۸۳.

- سلطانی، اکبر و ادیب، یوسف و محمودی، فیروز و واحدی، شهرام، تحلیل محتوای کتابهای درسی هدیه های آسمان دوره ابتدایی براساس مولفه های هوش های چندگانه: روش آنتروپی شانون، دو فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات اسلام و روانشناسی، دوره دوازدهم، شماره بیست و سوم، ۱۳۹۷، ۵۲-۲۷.
- شیروانی شیرینی، علی، و آزادی، نفیسه، نظریه هوش های چندگانه و شاخص های خلاقیت و درگیری یادگیرنده در کتب ریاضی، ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، دوره دهم، شماره دوم، ۱۳۹۹، ۱۷۰-۱۵۱.
- فلاحیان، ناهید، آرام، محمد باقر، نادری، مریم و احمدی، آمنه، ۱۳۹۱، روش آموزش مطالعات اجتماعی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب های درسی ایران.
- قائدی، محمدرضا و گلشنی، علیرضا، روش تحلیل محتوا، از کمی گرایی تا کیفی گرایی، روش ها و مدل های روانشناختی، دوره هفتم، شماره بیست و سوم، ۱۳۹۵، ۸۲-۵۷.
- قربانی، محمدرضا و غلامی، اعظم، تحلیل محتوای کتاب زیست شناسی دهم بر اساس تئوری هوش های چندگانه گاردنر و تاثیر تدریس مبتنی بر آن در میزان یادگیری، فصلنامه آموزش پژوهی، دوره پنجم، شماره هجدهم، ۱۳۹۸، ۴۵-۳۰.
- محمدزاده سپهری، مطهره، تحلیل محتوای کتاب فارسی پایه اول ابتدایی براساس هوش های چندگانه گاردنر، فصلنامه پیشرفت های نوین در مدیریت آموزشی، دوره اول، شماره دوم، ۱۳۹۹، ۲۵-۱۳.
- منتظر غیب، مصطفی، و قربانی، محمدرضا، تحلیل محتوای مباحث جانوری کتاب زیست شناسی پایه یازدهم براساس تئوری هوش های چندگانه گاردنر، پویا در آموزش علوم پایه، دوره چهارم، شماره اول، ۱۳۹۷، ۷۰-۵۵.
- میرزایی، جمشید، راهبردهای تدریس موثر در آموزش مطالعات اجتماعی، پژوهش در آموزش مطالعات اجتماعی، دوره اول، شماره دوم، ۱۳۹۸، ۲۷-۱.